

Kırım'ın İlhakı Sonrasında Ukrayna - Rusya İlişkileri. Kilise ve Rusya'nın Yumuşak Gücü

Dr. Öğretim Üyesi Viktoriia Demydova, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

2018 yılı, Rusya – Ukrayna ilişkileri adına gerilimin oldukça artması ile öne çıktı. İlk kriz, Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin Moskova Patrikhanesi'nden otosefali ilan etme kararından kaynaklandı. Anlaşmazlık, ekim ayında Rusya'nın Fener Rum Patrikhanesi ile tüm ilişkileri kesmesi ile sonuçlandı. İkinci kriz ise, 2014 yılında Kırım'ın ilhak edilmesinin ardından Rusya tarafından yasadışı olarak kontrol altına alınan Kerç Boğazı sularındaki Ukrayna gemileriyle ilgili hadiseydi. 25 Kasım 2018 olayları, Rusya'nın Azak Denizi üzerinde tam denetim sağlama girişimlerinin doruk noktasıydı. Makale, Rus Ortodoks Kilisesi'nin (ROK) iç politikadaki rolünü, eski Sovyet cumhuriyetlerindeki kuruluşlarını ve bununla beraber Kremlin'in ROK'u yumuşak güç aracı olarak kullanmasını tartışmayı hedeflemektedir.

Rusya'nın Hristiyan Muhafazakâr İdeolojisi.

Eski KGB ajanı Vladimir Putin Rusya Federasyonu Başkanı olduğunda, ilk görevi ülkenin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü yeniden inşa etmektir. Bununla birlikte, yeniden seçilmesi ve özellikle 2000'li yılların sonunda petrol fiyatlarının yükselmesi, yalnızca Rusya'nın iç ve dış ilişkilerinde yeni milliyetçi politikaları teşvik etmesine değil, aynı zamanda devlet olmaya, otoriteye, geleneklere ve Ortodoks Hristiyanlığa saygıyı temel alan muhafazakâr bir ideoloji kurmasına meydan verdi. 2010'larda Rus ideolojisinin kilit unsurları, güçlü lider imajının teşvik edilmesi, güvenlik servislerinden yapılan kilit atamalar, muhalefet, aşırılık ve eşcinsellik yasağı ve bunların yanı sıra Patrik Kirill I ile yakın ilişkilerdir.

Rus anayasasının 14. maddesi, devletin Kilise'den ayrı olduğunu beyan eder fakat Putin, özellikle 2011 – 2012 yıllarındaki muhalefet mitingleri sonrasında Rusya'da ve Ukrayna krizi ardından yurtdışında taraftar toplamak için Ortodoks Kilisesi'ni kasti olarak kullandı. 8 Şubat 2012 tarihinde, Patrik Kirill ve Rusya'nın dini örgütleri ile yapılan görüşme sırasında, Başbakan Putin, Rusya'nın "dini kuruluşların toplumun ve devletin yaşamına aktif, doğrudan, etkili, günlük katılımına ihtiyacı olduğunu" altını çizdi. ROK'un, aile kurumunun yüceltilmesindeki, eğitimdeki ve yardıma muhtaç Rus vatandaşlarına sosyal hizmet sağlamadaki rolünü kabul etti. Birinci ve ikinci fonksiyonlara gelince, Carnegie Uluslararası Barışa Destek Kurumu analisti Alexander Baunov, Putin'in Moskova Patrikhanesi'nden Gelenekler Bakanlığı'nı oluşturduğunu belirtti. Her şeyden önce Ortodoks Kilisesi eğitimi etkilemektedir. Örnek vermek gerekirse, Rusya'da zorunlu din dersleri olmamasına rağmen, ders programına Dinsel Kültürlerin ve Laik Ahlakın Temelleri başlıklı seçmeli bir ders eklendi. 2015 yılında, ilahiyat eğitimi Rusya'da resmi olarak başlatıldı.

Ayrıca, Kilise mali açıdan oldukça güçlüdür: Federal Vergi Servisi verilerine göre, 2014 yılında Kilise'nin vergiye tabi olmayan geliri 5.6 milyar ruble (veya 930 milyon ABD doları) tutarındaydı. 2012 ve 2016 yılları arasında, 2010 Federal Kanunu'na uygun olarak Kilise 45 bölgede 270'ten fazla mülkiyet aldı. Gayrimenkul yüzölçümü sadece 45 mülk için belirtilmişti ve toplam yüzölçümü yaklaşık 55 bin metrekare idi. Kilisenin mali haline gelen en büyük mülk ise Aziz Sergius'un Teslis Manastırı idi.

Buna karşılık, ROK Kremlin'e olan sadakatini göstermektedir. Nitekim 2012 yılında, bir punk grubu olan Pussy Riot, Kilise ve Putin'i eleştiren canlı performansları için Moskova'daki Kurtarıcı İsa Katedrali'ni kullandığında, grubun beş üyesi 2 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Aynı zamanda Patrik Kirill, "şeytanın bize güldüğünü" söyledi ve şarkıcıları tanrıya ve kutsal değerlere küfretmekle suçladı. Levada-Center kamuoyu araştırma merkezi tarafından yapılan anketlere göre, Rusların yüzde 42'si "punk prayer"ın Rus Ortodoks Kilisesi'ne yapılmış bir saldırı olduğunu düşünüyordu. Anketlere katılanların sadece yüzde 19'u bunu Putin'e karşı yapılmış olan bir protesto olarak görüyordu.

Dış ilişkilerde, Rus Ortodoks Kilisesi, Kremlin'in temel amacı olan birincil öneme sahip alanlar üzerinde kontrol sahibi olmak, örneğin eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Batılı ülkelerin Rusya'ya karşı olan tutumlarını yumuşatmak konularına hizmet etmeyi hedeflemektedir.

Yumuşak Güç Aracı Olarak Kilise.

Dış ilişkiler konusunda Putin, yurtdışındaki Rusça konuşanlara da ağırlık vererek dış politikayı Rus ideolojisinin dini içeriği ile örmeyi başardı. Uluslararası Avrasya Hareketi Başkanı Leonid Savin'in belirttiği gibi, Hristiyan Ortodoks Kilisesi ve Rusça konuşanlar Rus yumuşak gücünün ana öğeleridir. ROK Statüsü'ne göre, ROK şu kiliseleri kapsamaktadır: Japon Ortodoks Kilisesi ve Çin Ortodoks Kilisesi (ikincisinin varlığı 1960'ların sonunda sona erdi) olmak üzere iki özerk kilise; geniş özerklik haklarına sahip ve kendi kendini yöneten bir kilise olan Ukrayna Ortodoks Kilisesi (Moskova Patrikhanesi); Moldova Ortodoks Kilisesi, Letonya Ortodoks Kilisesi, Estonya Ortodoks Kilisesi ve Rusya Dışındaki Rus Ortodoks Kilisesi olmak üzere özerk dört kilise; bir piskoposluk olan Belarus Ortodoks Kilisesi; Kazakistan Metropol Bölgesi (Kazakistan Ortodoks Kilisesi) ve Orta Asya Metropol Bölgesi (Orta Asya Ortodoks Kilisesi) olmak üzere iki metropol bölgesi. Bu nedenle, Ukrayna Ortodoks Kilisesi (UOK)'nin bağımsızlığı hakkındaki dini kriz sırasında, Belarus Ortodoks Kilisesi Fener Rum Patrikhanesi Patriği Bartholomeos'u Ukrayna'ya otosefal statüsü kazandıracak Tomos adlı belgeyi vermeyi "yeniden düşünmeye" çağırdı. Belarus Ortodoks Kilisesi Başkanı Minsk Metropolit Paul, kilisenin Fener Rum Piskoposu ile bağlarını koparacağını söyledi. UOK ise daha az sadık görünüyordu. Kırım'ın ilhak edilmesinin ardından Kilise liderleri, Kırım'ı Ukrayna'nın bir parçası olarak kabul ettiklerini açıkladı. Ukrayna Kilisesi temsilcileri, Kırım ve Moskova arasındaki anlaşmanın imza törenine katılmadı.

En az bunun kadar önemli olan bir diğer konu da, Kırım'ın ilhak edilmesinin ardından Batı'nın duruşunu yumuşatma sürecinde ROK'un Papalık ile yakınlığı artırmasıdır. Bu nedenle, Patrik Kirill 2013 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret etti. 12 Şubat 2016 tarihinde Latin Amerika ülkelerini ziyareti sırasında Patrik Kirill, Küba'da Papa Francis ile bir araya geldi. Toplantıya önyak olan Rus tarafı için bu, Rusya'nın Batı'dan soyutlanmış olmadığını gösterme şansı oldu. Bunun yanı sıra, 2016 yılında Latin Amerika turu sırasında Kirill I önce Paraguay

ve Brezilya'yı, ardından insanlık için dua ettiği Antarktika Waterloo Adası'nı ziyaret etti. Ayrıca, Ekim 2016'da Kirill I, Britanya Adaları'nda Rus Ortodoksluğu'nun 300. yıldönümü anma yolculuğunun bir parçası olarak Kraliçe 2. Elizabeth ile görüştü. Özellikle, Kraliçe son 20 yıl içinde Rusya'da Hristiyanlığın gelişimini kabul etti. Görünüşe göre, İngiliz monarşisi, Rusya'da muhafazakâr değerlerin gelişimini olumlu bir şekilde değerlendirmektedir.

Ukrayna'da Ortodoksluk

1991'den sonra Ukrayna'da Ortodoksluk üç kurum tarafından temsil edilmektedir. Bunlardan ilki, Kırım da dâhil olmak üzere Ukrayna'da yerleşik ve Rus Ortodoks Kilisesi'nin özerk bir organı olan Ukrayna Ortodoks Kilisesi Moskova Patrikhanesi'dir. İkincisi, 1992 yılında kendi kendini ilan eden ve Fener Rum Patrikhanesi'nin yetki alanı içinde hareket eden bir kurum olan Ukrayna Ortodoks Kilisesi Kiev Patrikhanesi'dir (UOK). Üçüncüsü, 1917'de Ekim Devrimi'nin ardından kurulan ve kilise kanunlarına göre belirlenmiş olmayan Ukrayna Otofefali Ortodoks Kilisesi'dir. 11 Ekim 2018'de Ekümenik Patrikhane Ruhani Meclisi'nin, Moskova Patriği'ne Kiev Patriği'ni atama hakkını veren 1686 tarihli Ruhani Meclis kararını yürürlükten kaldırmasıyla ve bu nedenle ROK'un Ukrayna Kilisesi üzerindeki kontrolünü kaybetmesiyle Ukrayna Kilisesi'yle ROK arasındaki çatışma doruk noktasına ulaştı. Bu kararın ardından, 15 Ekim'de ROK Fener Rum Patrikhanesi ile ilişkileri kestiğini duyurdu. 15 Aralık'ta, Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin kuruluşu ilan edildi.

Turuncu Devrimin bir sonucu olarak görevine başlayan Viktor Yuşçenko'nun başkanlığı süresince Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin otosefali (bağımsızlık) kazanması için aktif tedbirler alındı. Ayrıca, Ukrayna'nın görevdeki başkanı Petro Poroşenko da süreci kolaylaştırdı. 26 Haziran 2007'de Fener Rum Patriği Bartholomeos I ve Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yuşçenko'nun İstanbul'daki toplantısında, Ukrayna'da tek bir yerel kilise yaratma konusu tartışıldı. Daha sonra, 2008 yılında, UOK Patriği Filaret, Galya Metropolit Emmanuel (Adamakis) başkanlığındaki Fener Rum Patrikhanesi delegasyonu ile resmen bir araya geldi. Pan-Ortodoks Konseyi arifesinde, 16 Haziran 2016 tarihinde, Ukrayna Yüksek Şurası 1422-VIII sayılı yasağı çıkarttı: "Ukrayna Yüksek Şurası'nın, Konstantinopolis ve Yeni Roma Başpiskoposu ve Ekümenik Patrik Hazretleri Bartholomeos'un Ukrayna'daki Ortodoks Kilisesi'ne otosefali vermesi konusunda temyiz kararı".

Son zamanlarda, 1918'de Lenin'in kararnamesiyle kabul edilen Jülyen takviminin aksine Gregoryen takvimine geçiş hakkında tartışmalar vardır. Bu, örnek vermek gerekirse sadece Noel'in Ortodoks Hristiyanlığın aksine Katolikler ile birlikte kutlanacak olması demek değil, aynı zamanda Ukrayna Kilisesi'nin Komünist vesayetten kurtulması anlamına da gelmektedir.

Ukrayna'daki bağımsız Ortodoks Kilisesi'nin ilanı, 2004 Turuncu Devrimi, Kırım'ın ilhaki ve Doğu Ukrayna'daki askeri çatışmanın kışkırtması sonucu milliyetçiliğin prim yapmasının mantıklı bir sonucudur. Rusya'nın saldırgan dış politikalarına cevap olarak Ukraynalılar seferber oldu. Rusya, Ukrayna'yı yalnızca siyasi ve ekonomik olarak kaybetmiyor (Avrupa Birliği Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasından sonra), aynı zamanda melez savaş ve yumuşak güç araçlarını da kaybediyor. Melez savaş araçlarına gelince, Ukrayna TV ve radyo kanalları daha popüler hale geliyor. Kilise ise kaybedilen yumuşak güç araçlarının bir örneğidir. Fener Rum Patrikhanesi'nin desteğiyle kendi dini kurumunu kurmak, bayrak etrafında toplanma etkisinin bir sonraki adımıdır. Aynı zamanda, Ukrayna maneviyatının kendi kaderini tayin etmesi ve bağımsız Ukrayna Kilisesi'nin kurulması, 2019 başkanlık yarışında Poroşenko'nun oylarını garanti altına alabilecektir.